

Konsultat rajonale me organizatat për të drejtat e njeriut mbi instrumentet për zbardhjen dhe tregimin e fakteve mbi krimet e luftës

Beograd, Serbi
Më 29 tetor 2007

Konsultat i kanë organizuar Fondi për të Drejtën Humanitare, Documenta dhe Qendra KërkimoreDokumentuese. Kanë marrë pjesë 36 përfaqësues të organizatave për të drejtat e njeriut nga rajoni. Fjalët hyrëse mbajtën Nataša Kandić (Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi), Vesna Teršelić (Documenta, Kroaci) dhe Mirsad Tokača (Qendra KërkimoreDokumentuese, BH), kurse moderatore e tubimit ishte Sandra Orlović (Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi). Mediat që raportuan për konsultat janë Danas, Beta, Pcnen.com, Infobiro.tv, Radio Evropa e Lirë, Crnps.org.rs dhe HAlter.

Detyra e organizatave për të drejtat e njeriut duhet të jetë avokimi i themelimit të trupi zyrtar rajonal për zbardhjen dhe tregimin e fakteve për krimet e luftës.

Unë e përkrah bërjen e këtij Komisioni, kjo nuk është çështje, por në këtë situatë kur shteti, elita politike dhe shoqëria nuk janë përcaktuar ndaj të kaluarës, kjo është shumë e vështirë [të realizohet]. (Biljana KovačevićVučo, Komiteti i juristëve për të drejtat e njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Na duhet bashkëpunimi rajonal, kjo çështje është par exelance e karakterit rajonal, çka do të thotë se mund të bëjmë presione në mënyra të ndryshme, siç po ndodh tashmë, që të aftësohen sistemet gjyqësore kombëtare që proceset para gjykatave vendore të fitojnë kredibilitet. Por, po kështu mund të bëjmë presion, të llojmë brenda dhe jashtë, që të themelohet një trup zyrtar rajonal për zbardhjen e së vërtetës. (Slobodan Franović, Komiteti i Helsinkit për të drejtat e njeriut i Malit të Zi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Ky lloj trupi, Komisionet, mund të diskutojmë për terminologjinë, është diçka imperative. Pra, të gjithë kemi fol për atë se si kanë kaluar komisionet kombëtare, se ka qenë debakël i vërtetë, dhe mua më duket që mu për këtë na duhet një Komision i këtillë (...) Nëse paraqitemi si rajon, atëherë kjo e ka peshën më të madhe. (Aida Ćorović, Urban In, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007)

Pajtimi ndoshta është për të diskutuar, por Komisionin për të vërtetën sigurisht se është dashur që të krijohet. (...) Qëllimi ynë është që kur të bëhet ky trup rajonal, i cili do të punoj atë që do të punojë, të pranohet në krejt rajonin, të ketë rezultate që pranohen në rajon. (Jezdimir Milošević, Aksioni paqësor humanist, BH, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Sigurisht se duhet të përkrahet instalimi i mekanizmit rajonal për zbardhjen e fakteve mbi krimet e luftës në hapësirat e ish Jugosllavisë.(...) Mendoj se avokimi i themelimit të një trupi të tillë ndër të tjerave duhet të jetë detyrë e organizatave për të drejtat e njeriut dhe konsideroj se kjo

duhet të ketë një paraqitje të organizuar.(Miroslav Živanović, Qendra për të drejtat e njeriut, BH, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Ky trup rajonal duhet të fokusohet në viktimat dhe faktet, por nuk duhet të merret me zbardhjen e përgjegjësisë për krimet e luftës.

Ne, si organizatë për të drejtat e njeriut, duhet të krijojmë një hapësirë publike për viktimat sepse kjo është para së gjithash me qëllimin e krijimit të këtij trupi që duhet të jetë mandati dhe platforma e jonë. (...) Po, Komisioni duhet të jetë ai vend, hapësirë përmes së cilës viktimat do të mund të tregonin atë çka u ka ndodhur (Andrej Nosov, Nisma Rinore për të Drejtat e Njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Së pari, duhet të përcaktohet periudha e zbardhjes së fakteve. A janë këto vitet 1992-1995, apo 1991-1995, ose kur bëhet fjalë për Kosovën, 1999-2000. Do të thotë, duhet të përcaktohet saktësisht periudha në të cilën do të zbardhe faktet e caktuara. Çështja tjetër është cilat fakte do ti zbardhim. Dhe e treta, cila është kohëzgjatja e punës së këtij trupi. Nuk mund të jetë periudha prej tre apo pesë vjetësh, sepse njerëzit presin rezultatet. (...) Dhe vërtet duhet të reduktohen faktet që do të zbardhen, sepse kam frikë se nëse e marrim kafshatën e madhe, se nuk do ta mund ta përtypim. Është normale se do të merremi me zbardhjen e fakteve, por nuk do të duhej të merrnim përsipër që tani të zbardhim edhe përgjegjësitë. (Vehid Šehić, Forumi qytetarëve të Tuzllës, BH, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Mendoj se kjo është një iniciativë me vlerë dhe e mirë, dhe se duhet ta përkrahim, sidomos pasi që po shoh se ekziston edhe një energji në këtë drejtim, por kjo është një gjë që kërkon tepër, tepër shumë angazhim. (...) Qasja rajonale në dokumentimin e të gjitha viktimave, e të gjithë të zhdukurve, kjo është diçka që mendoj se nuk guxojmë ta harrojmë, nuk guxojmë ta neglizhojmë, por kjo punë duhet të përfundohet dhe kjo kërkon bashkëpunim me disa vende, bashkëpunim të ndërsjellë. (...) Po kështu, kjo nisme rajonale do të merret me përcjelljen sistematike të gjykimeve për krimet e luftës, të cilat ndërkaq mund të kontribuojnë me dokumentimin nga gjykimet lokale të shkeljeve që atje tashmë janë konstatuar, e ne nuk i dimë. Mendoj se këto nisma duhen të çohen deri në fund dha pastaj të merren më punën për çka po bëhen. (Katarina Kruhonja, Qendra për paqen, Joviolencë dhe të drejtat e njeriut, Osijek, Kroaci, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Të dhënat për viktimat janë të rëndësishme por po aq të rëndësishme janë edhe të dhënat se çka i ka paraprirë krimeve, pastaj konteksti politik, shkaqet e luftës dhe interpretimi i të dhënave.

Këtu është i rëndësishëm, pasi që po flasim për viktimat, ai niveli në të cilin tashmë me vite të tëra po punojnë disa organizata. Niveli tjetër janë faktet, dhe jo vetëm ato të lidhura me luftën por edhe për atë çka i ka paraprirë luftës. Biljana foli për kontekstin politik, do të thotë për politikat që kanë shkaktuar luftën. Këtu mendoj para së gjithash në Serbinë sepse [politika e saj] ka qenë më komplekse dhe do të thosha më e rëndësishme. Dhe, e treta, është interpretimi që do të ketë format e ndryshme, nga këndvështrimet e ndryshme, dhe kjo është diçka që do të mbetet

temë e bisedave edhe në deceniet e ardhshme. Mendoj se një debat i tillë është diçka që ende po na pret. (Sonja Biserko, Këshilli i Helsinkit për të drejtat e njeriut në Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Pos zbardhjes të së vërtetës, ajo çka është tejet e rëndësishme është pranimi i të vërtetës. Mirëpo, duke pas parasysh përvojat e deritashme të mbrojtjes të të drejtave të rrezikuara të njeriut nga institucionet e sistemit, kjo nuk na jep të drejtën për ndonjë optimizëm për të qenë, dhe shumë pak njerëz janë të kënaqur. Por zbardhjes të fakteve, është e domosdoshme po kështu, të hulumtohen shkaqet e të keqes, ideologjitë e së keqes (...) dhe duhet të zbardhet edhe përgjegjësia e mediave, të cilat po kështu mund të radhiten në ato shkaqet e së keqes, duke zbardhur interesat që e deformuan të vërtetën. (Semiha Kačar, Këshilli për mbrojtjen e të drejtave dhe lirisë së njeriut i Sanxhakut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Nëse dikush mendon se ne do ta prodhojmë raportin dhe ai raport pastaj diku do të mbledh vetëm pluhurin, atëherë ky trup nuk na duhet fare. Pra, nga kjo fazë, nga zbardhja e së vërtetës, duhet të futemi në fazën e truth telling-ut, pra e tregimit të së vërtetës, dhe nëse doni edhe të interpretimit tonë, pra të atij trupi. Pra, ai duhet të interpretojë disa gjëra, pa përfundime të mëdha, në kuptimin që të tregoj, të sqaroj gjërat, që ato të kanë qartësi të plotë. (Mirsad Tokača, Qendra KërkimoreDokumentuese, BH, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Të dhënat janë vetëm njëri prej faktorëve më të rëndësishëm, nuk mund të bazosh përfundimin cilësor në të dhënat e rrejtshme, por nuk mund të pretendosh që të formosh Komisionin që do të merret me të vërtetën, pajtimin, përgjegjësinë, - supozoj jo përgjegjësinë në kuptimin e ndëshkimit gjyqësor -, e të mos ke disa konkluzione, sepse ka diçka në raport me të cilin orientohesh. Nuk mund të shtrembërohet realiteti, nuk mund të falsifikohen të dhënat, nuk guxon të mënjanosh të dhënat e pakëndshme, si thotë verbëri, por interpretimi i të dhënave është detyrë e jonë. (Biljana KovačevićVučo, Komiteti i juristëve për të drejtat e njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Duhet të intensifikohet procesi i konsultave dhe të formohet koalicioni për avokimin e trupit rajonal dhe të strategjisë në drejtim të opinionit, shoqatave të viktimave, institucioneve kombëtare dhe ndërkombëtare.

Është me rëndësi të veprojme në drejtim të opinionit, në mënyrë që kjo të bie në një tokë më të plleshme. Dhe këtu është atëherë shumë e çmueshme të kemi këso konsultash kohë pas kohe në njëfarë mënyrë koordinohen aktivitetet e këtilla, kështu kemi një efekt të sinergjisë, që ne si organizata joqeveritare po e bëjmë aq sa është e mundshme në këtë plan. (Aleksandar Popov, Qendra për rajonalizëm, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007)

Para se të flasim për trupat rajonal, mendoj se vitin tjetër ose dy vite, do të duhej të kishim një proces të konsultave intensive. Dhe jo vetëm të konsultohemi, por një numër të caktuar të propozimeve inventive dhe të praktikave pozitive, do të duhej t'i involvonim në punën, e do të

thosha edhe në tekstet programatike të këtyre tre organizatave dhe atyre që janë partnere.

(Gordan Bodog, IzMir, Kroaci, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Mua më duket se do të ketë më shumë të tillë të cilët e përkrahin vetë procesin e formimit të Komisionit nëse fillon debati i gjerë publik të cilën do të duhej ta prezantonim në njëfarë mënyre në hapësirën publike. Mendoj se disi mund të gjejmë aleatët në ato shoqëri, shoqatat e viktimave, e mbase edhe në disa vende tjera ku ndoshta nuk e kemi pritur, por është problem si të depërtosh në këtë hapësirë dhe të zgjedhësh strategji të mirë për ta bërë atë. (Maja Stojanović, Nisma Rinore për të Drejtat e Njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Unë jam për atë që ky Komision, pa marrë parasysh a do të quhet rajonal apo ndryshe, të zgjerohet dhe jo të bie si barrë e vetëm tre organizatave që tani janë bosht kurrizor për shpresoj aktivitetin e ardhshëm të përbashkët. Të zgjerohet edhe në Maqedoni dhe në Kosovë, e edhe në Preshevë dhe Bujanoc, ku ka punë dhe ku duhet të punohet. Nuk është problem si do ta emërtojmë Komisionin, duhet të krijohet dhe të zgjerohet. (Behxhet Shala, Këshilli për Mbrojtje e Lirive dhe të Drejtave të Njeriut i Kosovës, Kosovë, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Për themelimin e trupit rajonal është e nevojshme përkrahja dhe bashkëpunimi i shteteve në rajon.

*Nuk mundemi neve të bisedojmë për Komisionin alternativ dhe të presim përkrahjen e shtetit. Kjo është në të vërtetë pyetja e pulës dhe vesë. Ne si shoqëri civile, si organizata joqeveritare që merremi me të drejtat e njeriut dhe drejtësinë **tranzicionale**, duhet të bëjmë presion në shtetin që të pranojë rezultatet tona. Nuk mund të marrim paraprakisht përkrahjen e shtetit, sepse atëherë jemi servisë i shtetit e ne nuk duam që të bëhemi ky servis. (Biljana KovačevićVučo, Komiteti i juristëve për të drejtat e njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).*

Shtetet tona drejtohen nga elitat politike që na kanë çuar edhe në luftë. (...) Kushdo që ia ofron [Qeverisë së Malit të Zi] që të formojë këtë Komision, ajo do ta formojë menjëherë, vetëm që ky Komision, si edhe krejt Mali i Zi, do të shërbejnë si fasadë, si makijazh demokratik për t'u laritur institucioneve. (Sabina Talović, Qendra e hapur informative qytetare Bona Fide, Mali i Zi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Personalisht jam absolutist kundër Komisionit shtetëror por, si e përmendi Natasha, më duket se është qenësore të krijohet Komisioni i pavarur që do të kishte përkrahjen dhe legjitimitetin e shteteve kombëtare, sipas modelit të Gjykatës së Hagës.

(Gordan Bosanac, Qendra për studime paqësore, Kroaci, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Strategjia jonë si organizata të shoqërisë civile duhet të jetë që ky Komision të marrë përkrahjen e shteteve. Nëse ajo nuk do të jetë shtetërore, ajo duhet të fitoj këtë status, dhe për këtë kam dy

argumente. I pari është se kemi arkivat shtetërore, ushtarake dhe civile. (...) Çështja e dytë e rëndësishme është se çka do të bëhet me rezultatin e Komisionit. Nëse është nismë jozyrtare, kam frikë se do të përfundojë si tekstet e historisë që i përmendi Sonja [Biserko]. Ne sot kemi një tekst alternativë të historisë, të cilin asnjë shtet i rajonit nuk e ka fut në planprogramet, vetëm për arsye se kemi të bëjmë me një nismë jozyrtare të historianëve. (Andrej Nosov, Nisma e të rinjve për të drejtat e njeriut, Serbi, Konsultat rajonale me organizatat për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, 29.tetor 2007.)

Ne jemi më parë në gjendjen e luftës së papërfunduar, se sa në prag të ndërtimit të paqes, kështu që kjo situatë nuk shkon në favor të kësaj, por sigurisht se nuk ka gjasa që tre qeveri në tre shtete të merren vesh rreth formimit të një Komisioni Rajonal.

(Aleksandar Popov, Qendra për rajonalizëm Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Që ku aspekti rajonal të përmbysët paradoksalisht në favor të asaj që duam të bëjmë, duhet, pra, t'i harrojmë institucionet, t'i harrojmë komisionet kombëtare dhe rajonale me legjitimitet jo vetëm të qeverive kombëtare por edhe të shoqërisë. Te ne si duket shumica e shkeljeve të të drejtave të njeriut kanë ndodhur me pajtimin e shumicës dhe ekziston edhe pajtimi i shumicës që kjo të fshehët. Mund të bëjmë diçka tjetër, dhe ko është që me forca të përbashkëta ta kryejmë komplet këtë punë. (Srđan Dvornik, Këshilli i Helsinkit Kroat për të drejtat e njeriut, Kroaci, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Absolutisht nuk besoj në këto komisione zyrtare, shtetërore. Në të vërtetë në këto komisione, në këta trupa, ka njerëz që janë përgjegjës për luftën dhe të gjitha pasojat e luftës, kështu që ata nuk janë të interesuar që të zbardhet e vërteta dhe bëjnë gjithçka që ajo mos të zbardhet. Pra, këtyre nuk u besoj, por nuk e përjashtoj aleancën me ta sepse duhet të bashkëpunojmë me ta deri në një kufi.

(Behxhet Shala, Këshilli për Mbrojtjen e Lirive dhe të Drejtave të Njeriut Kosovë, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Organizatat joqeveritare mund të organizojnë debat publik mbi nismën e formimit të trupit rajonal por nuk mund ta krijojnë Komisionin që do të kishte fuqinë e zbardhjes dhe të njohjes të fakteve.

Le të kishin qenë në Serbi 70 ose 80 për qind të atyre që e kanë përkrahur politikën e Milosheviqit por nuk ka mënyrë tjetër në hapësirën çfarë është Ballkani Perëndimor pos që të gjejmë ndonjë model që qeveritë të cilat nuk e kanë vullnetin politik, t'i detyrojmë që pranojnë zbardhjen e fakteve. Pa këtë betejë kundër trashëgimisë është e humbur krejtësisht, mbetemi te interpretimet të cilat i kemi sot dhe nuk e kemi absolutisht asnjë shpresë se do t'i lëvizim gjërat për brezat e ardhshëm, beteja është e humbur nëse mbesin në këtë nivelin alternativ, nëse mbesim dhe jemi të kënaqur me këtë çka punojmë sot. Ne vetëm mund të ndihmojmë, nuk jemi akterë politikë. (Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Qasja rajonale nuk është imponim i pikëpamjeve të përbashkëta, por e vetmja mënyrë që

të zbardhet në tërësi ajo çka ka ndodhur.

Bashkëpunimi rajonal nuk është ndonjë imponim i pikëpamjeve të përbashkëta, por është e vetmja mënyrë që në këtë rastin kompleks gjërat të zbardhen në tërësi dhe kjo është gjëja e vetme ku as nacionalistët në të vërtetë nuk kanë çka të thonë sepse në vepër demonstrohet se çka do të thotë pranimi i përgjegjësisë nga ana e jonë, edhe pse nuk jemi aspak fajtor, pra pranimi i përgjegjësisë që krimet që janë bërë në emër të kombeve tona, të zbardhen. (Srđan Dvornik, Këshilli i Helsinkit Kroat për të drejtat e njeriut, Kroaci, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Ka nevojë për krijimin e një portali në të cilin do të ruheshin të dhënat dhe faktet e disponueshme që kanë të bëjnë me ballafaqimin me të kaluarën.

... Një lloj portali ose web site, në të cilin do të ishim të linkuar të gjithë ne me arkivat tona, me dokumentacionin që kemi. Mendoj se kjo është e domosdoshme në mënyrë që prej tash e në çdo moment, pasi që i kemi arkivat, dokumentacionet, librat, filmat e caktuar, ato të bëhen të disponueshme për të gjithë që merrem me këto çështje. Duhet të vendoset komunikimi me ato institucione shtetërore në secilin prej vendeve që në këtë mënyrë merrem me këtë temë, që edhe ata të mos janë të përjashtuar. (Sonja Biserko, Këshilli i Helsinkit për të drejtat e njeriut në Serbi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).

Ky portal për të cilin ka fol Sonja e edhe dikush tjetër, që do të duhej të vendosej, do të ishte shumë i rëndësishëm, ndër të tjerat edhe ngase jemi shumë veta, individë, ose edhe organizata të vogla, që punojmë shumë në mjediset tona lokale. E ky portal, ky bashkëpunim me ju do të ishte një përkrahje shumë, shumë e madhe kur është në pyetje siguria e vetë aktivisteve dhe aktivistëve që merren me këto çështje në mjediset e tyre. (Sabina Talović, Qendra e Hapur Qytetare e Informimit Bona Fide, Mali i Zi, Konsultat rajonale me organizata për të drejtat e njeriut, Beograd, Serbi, më 29 tetor 2007).